

Veteraanbomen

OUD MAAR NOG NIET AFGESCHREVEN

< Deze boom mag heel oud worden van zijn eigenaar...

TEKST EN FOTO'S: ANDRIES WELLES,
REDACTIE BOMEN

Het is nog niet eens zo heel lang geleden dat boombeheerders bij het zien van een zwamaantasting op één van hun bomen direct besloten om de boom in casu 'veilig te stellen'. Waarbij 'veilig' gelijk stond aan terugzetten tot 10 cm boven het maaiveld. Ook het horen van woorden als 'essentaksterfte' of 'kastanjabloedingsziekte' is voor angstige politici alleen al voldoende om hele boombestanden grondig te laten verwijderen, met in sommige provincies een ware kaalslag tot gevolg.

De veteraan laat zich moeilijk in een hokje stoppen

Gelukkig is niet elke boombeheerder gelijk en de laatste tijd dringt het besef door dat oude(re) bomen ondanks hun 'gebreken' wel degelijk heel veel waarde kunnen hebben. Maar de boombeheerder is wel gebonden aan de zorgplicht, en het risico dat er ongevallen en letsel ontstaan door de gebreken van een oude boom is niet denkbeeldig. Het beheer van potentieel veterane bomen vraagt heel andere inzichten dan het beheer van een pas geplante boom van 4 m hoog.

Nieuwe inzichten

Gelukkig kan de hedendaagse boombeheerder hulp krijgen om nieuwe inzichten te verwerven. In Nederland en België is sinds een paar jaar een cursus voor het beheer van veteranenbomen beschikbaar. Nooit te vies van een buitenlands tripje ben ik enkele dagen in Vlaanderen geweest om daar wat meer inzicht te krijgen over onze veteranen ...

Plaats van handeling was het pittoreske Vlaamse stadje Schoten. Onder de rook van Antwerpen gelegen herbergt Schoten een prachtig kasteelpark, Park Vordenstein. Dit kasteelpark is ongeveer 110 ha groot. Het grootste deel van het landschap dateert uit 1850 en rond deze periode werden ook een groot aantal zeldzame boomsoorten aangeplant.

In de fraai gerestaureerde orangerie kregen we van Tom Joye, misschien wel dé expert op het gebied van veteranenbomen in de Lage Landen, gedurende twee dagen heel veel informatie over de oudjes in het bomenbestand.

Wat is een veteraanboom?

De eerste dag van deze cursus werd gebruikt om te bepalen wat nu eigenlijk een veteraanboom is. Wat kenmerkt zo'n boom, moet hij heel oud zijn of een hele grote omvang hebben? Het blijkt al direct dat de veteraan zich moeilijk in een hokje laat stoppen, iets wat de mens toch bijzonder graag zou willen doen ... Maar waar er bij de mens een relatie is tussen de chronologische leeftijd en de ontwikkeling, bepaalt de leeftijd van de boom niet de ontwikkelingsfase. Als voorbeeld werd een hakhoutstoof van 500 jaar oud gegeven: als deze voorzien is van 'vers' opschot dat daar 60 jaar groeit, dan spreken we van een jongvolwassen boom. Het spreekt voor zich dat de oorspronkelijke hakhoutstoof een bijzonder waardevolle veteraan is, maar met een jeugdige uitstraling.

Maar als de leeftijd dan niets zegt, wat dan wel?

De klassieke visie van een veteraanboom.
Bron: ©Helen Read/Sarah Wroot

Het beeld dat velen hebben van een bomenleven is: zaadje wordt een klein boompje, boompje ontwikkelt zich tot een grote boom. Grote boom krijgt gebreken, takelt af en gaat dood.

Die klassieke visie van de veteraanboom past ook goed bij onze hokje-stop-mentaliteit maar is voor algemeen gebruik te lineair want niet iedere boomsoort groeit hetzelfde op en takelt op dezelfde manier af. Pioniersoorten zoals berk en populier leven volgens het motto *live fast, die young* en verspreiden in hun relatieve korte leven hun genen goed voordat ze afsterven.

Langlevende boomsoorten zoals bijvoorbeeld de eik zouden beter bij de klassieke visie kunnen passen, maar ook hier is het beeld te kort door de bocht. Want als ze de kans krijgen hebben de veteranenbomen de ambitie om het 'eeuwige leven' na te jagen. En zolang de boom in staat is om jong hout aan te maken, is dat eeuwig leven geen onmogelijkheid.

Het klaslokaal van dienst was uit de categorie 'luxe'.

Waar komt het eeuwige leven bij de boom dan in beeld?

Het jonge hout zien we in de vorm van waterlot. De rol van het waterlot is voor de veteranboom enorm belangrijk. Het potentieel om te reageren op stress, aantastingen en allerlei externe invloeden is de levensverzekering voor de toekomst.

Om een beter beeld bij de vorming van waterlot te krijgen werden we 's middags mee naar buiten genomen om bij enkele bomen in het kasteelpark de diverse verschijningsvormen van waterlot te aanschouwen.

We zagen een linde met waterlot in de vorm van een jonge tak, maar ook waterlot al uitgegroeid tot een jonge boom van 30 jaar oud. Op sommige delen van de boom was er heel lokaal waterlot te vinden, terwijl andere delen van de boom bedekt werden door jong waterlot.

Op jacht naar het eeuwige leven.

Het was interessant om te zien hoe deze linde op alle mogelijke manieren probeerde om het eeuwige leven na te jagen. We zagen een deel van de boom dat afleggers vormde, terwijl een ander deel van de boom z'n heil zocht in het uitbundig vormen van waterlot.

Dat was wel één van de nieuwe kennisfeitjes; een veteranboom is kennelijk in staat om zichzelf op te delen in compartimenten of 'functionele eenheden'... De veteranbomen zijn nog maar zelden een eenheid, maar bestaan uit verschillende functionele eenheden: delen van het wortelgestel, stam en kroon die, fysiologisch semionafhankelijk van andere delen van de boom, samen verder gaan.

Nu nog één geheel, over honderd jaar twee losse functionele eenheden.

De rechterkant van de boom heeft een andere conditie/vitaliteit dan de linkerkant.

Hoe gaan we om met die nieuwe groep functionele eenheden?

Het is voor de beoordeling van de veteranboom in wording van groot belang dat we ons als beheerders een voorstelling kunnen maken van wat de vitaliteit van dit samenwerkingsverband is. Dat is een lastig verhaal want vitaliteit is wat anders dan conditie: de conditiebepaling is een momentopname. Het kan zijn dat de boom net een stressvolle periode in zijn leven heeft gekend, bijvoorbeeld een lange droge zomer of graafwerkzaamheden in zijn nabijheid.

Toch is de conditiebepaling ook van belang, immers een vitale boom met een slechte conditie moet op een andere wijze beheerd worden dan een vitale boom in topconditie.

Over de vitaliteitsbeoordeling van bomen heeft prof.dr. Roloff ruim een jaar geleden een goed boek geschreven dat als leidraad kan dienen: *Vitalitätsbeurteilung von Bäumen*.

Al moet hierbij wel worden aangetekend dat ook Roloff nog niet met verschillende conditieklassen binnen één boom werkt, iets wat voor een veteranboom absoluut noodzakelijk is.

Tijdens het praktijkgedeelte in het park nam Tom ons mee naar een beuk die duidelijk in meerdere conditie-/vitaliteitsklassen kon worden ingedeeld

Ook snoeien van veteraanbomen geeft weer een overdenkmoment

Een van de zaken die bij de beoordeling langs kan komen is de natuurlijke kroonreductie van de boom. Dat is niet noodzakelijkerwijs een teken van de laatste levensfase. Het is eerder een manier van de boom om te reorganiseren.

Bij deze reorganisatie spelen houtrotschimmels een cruciale rol. De houtrotschimmels doen hun werk bij de uitholling van stam en gesteltakken. Dit kan echter gevolgen hebben voor de mechanische stabiliteit van de boom. Alweer een aandachtspuntje ...

Al die aandachtspunten samen vormen de opstap naar de tweede dag van de cursus, het beheer van de bomen.

Planmatig werken

Bij het beheer beginnen we met een aantal basisvragen: Is beheer nodig, omwille van conditie of omwille van een mechanisch probleem? Luidt het antwoord 'ja', dan komt de volgende vraag: Wat beheren we, de boom zelf of zijn omgeving?

Om op een goede manier een veteranboom te beheren is een doordacht beleidsplan nodig. Eerst beoordelen we het gebied of de bomen. Aan de hand van deze inventarisatie/beoordeling stellen we een beleidsplan op. Dit is een langetermijnplan, voor 20 jaar of soms wel 200 jaar ...

< Die jonge scheut is de toekomst van deze tamme kastanje.

Om het langetermijnbeeld te realiseren maken we een werkplan. Blijf de werkzaamheden en hun gevolgen monitoren en herzie zo nodig het beheerplan en pas het aan. Dat monitoring van belang is weten de beheerders van de *Major Oak* in Sherwood Forrest, de eikenboom waar de legendarische Robin Hood zijn schuilplaats had, inmiddels ook. Deze historische eik werd bijna de dood in vertoeteld door jaar na jaar een nieuwe mulchlaag op te brengen zonder naar de gevolgen te kijken voor de boom. Hieruit blijkt eens te meer dat alleen maar goede bedoelingen geen garantie zijn voor een geslaagd beheer. Want wees je ervan bewust dat elke verandering gevolgen heeft voor de toekomst van de veteranboom. Vaak verplaats je een probleem door in te grijpen.

De conditiebepaling is een momentopname

Groei en snoei

Vervolgens kijken we naar de groeiplaats van de boom. Een goede groeiplaats kenmerkt zich door voldoende doorwortelbaar volume, voldoende organisch materiaal en een rijk bodemleven. Echter, veel van de oudst bekende bomen staan op onherbergzame plekken.

Desondanks is bodemkwaliteit wel van cruciaal belang, al is het voorkomen van degradatie belangrijker dan het optimaliseren van de bodemkwaliteit.

Als er al verbetering plaats moet vinden, doe dat dan geleidelijk; een abrupte 'boost' geeft alleen op de korte termijn verbetering maar is op de lange termijn niet gewenst.

Ook snoeien van veteranenbomen geeft weer een overdenkmoment ... Immers, er bestaat geen officiële handleiding voor het snoeien van veteranenbomen. Gaan we snoeien om biomechanische redenen of om een natuurlijke kroonreductie op te starten?

Of besluiten we te gaan stutten/verankeren?

Weer een ingreep die goed moet worden overdacht, want bij een permanente verankering zetten we het proces van ontwikkeling van dit deel van de boom stil. Misschien is het dan te overwegen om iets met de omgeving van de boom te doen. In een park zou je misschien een fysieke afrastering kunnen plaatsen om het publiek op afstand te houden en zo de boom de mogelijkheid te bieden om op natuurlijke wijze te reorganiseren.

Een uitbrekende gesteltak kan op die manier zijn plek in het ecosysteem op de grond voortzetten.

Het is hierbij wel zaak om het publiek te informeren waarom een afrastering is geplaatst. Al was het alleen maar om begrip en bewustwording te creëren. Op die manier kunnen we met z'n allen weer een stapje zetten in het oud laten worden van bomen.

Een volgend stapje kunnen boomverzorgers zetten door het certificeringstraject van Vet-Cert te doorlopen. Indien men voldoet aan de gestelde eisen op het gebied van kennis over en werken met veteranenbomen kun je in de toekomst als Certified Veteran Tree Specialist de zorg voor veteranenbomen uitvoeren.

Kijk voor meer informatie over dit project op: www.vetcert.eu

Ook op de grond is deze tak nog van groot ecologisch belang.

